

Mi
2676

Szaktanterv 1284/k

A PIARISTÁK SZEGEDI DRÁMAJÁTÉKAINAK SZINLAPJAI.

IRTA :
LUGOSI DÖME.

XB 67430

SZEGED, 1930.

TRAUB B. ÉS TÁRSA KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZETE.

XIII

863

A PIARISTÁK SZEGEDI DRÁMAJÁTÉKAINAK SZINLAPJAI.

A mai színházi kétség nem is gondol arra amikor a nézőtérben ül, hogy milyennek lehetett 100 vagy 200 év előtt a színi előadások. Milyen volt a nézőter, milyenek a színpadok, milyenek a darabok?

IRTA:

LUGOSI DÖME.

200 év előtt még nem volt színház, csupán ideiglenes színpadok, amelyek a daraboknak sem voltak bőveiben. Szegeden a piaristák gimnáziumában volt az első színpad, azt „komédiabáznak” vagy „teatromnak” nevezték. Ezt az első színházat deszkákból és faoszlopokból állították össze, de fái főlegből voltak a az egyik piarista aya visszaemlékezése szerint a nézőterrel igen díszes medve öltözöttek. Színészek a tanulók voltak, akik egyforma lelkesedéssel játszották a férfi és a női szerepeket, azonban arra gondolni sem lehet, hogy a művészet a színészi tehetség szerint osztották fel, hanem részeseültek előnyben, akik jobb tanulóknak voltak.

Nincs biztos tudomásunk arról, hogy az első színpadot hogyan rendezték, volt-e díszletük, voltak-e jelmezek, szerepelt-e a szükséges művészet? Valószínűleg díszletük nem volt, képzőművészeti szempontból valószínűleg nem beszélhetünk színpad rendezéséről, mely a görög és római színházakéhoz hasonlóan a pads között áll, vagyis a jeleneteket sem állhattak helyesen rendezésük, mely ha elképzeljük, hogy a stanzszióval együtt 60-70 szereplőt kellett előhozni, úgy valószínűbbnek tűnik fel az, hogy úgy, mint Shakespeare szívezzel, ők is a korok ruhájában játszottak. A jelmezt alkalmazása a kélték színvonalán állt és csak akkor öltözt fel egy-egy jelmezt, mely szerepe volt a

D 676

SZEGED, 1930.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000606440

SZEGEDI
DRÁMATALTEKAIK
SZINAPLAI

IRTA:
LUGOSI DOMB.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Magyar Tudománytörténeti Intézetek K. osztálya

Lelt. napló: VI a Lsz.: 2676

----- csoport: ----- szám: -----

SZEGED, 1930.

TRAUB R. ÉS TÁRSA KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDAI MŰVEKÉRT.

A mai színházi közönség nem is gondol arra amikor a nézőtérén ül, hogy milyenek lehettek 100 vagy 200 év előtt a színi előadások. Milyen volt a nézőtér, milyenek a színészek, milyenek a darabok?

200 év előtt még nem volt színház, csupán ideiglenes színpad, színészek sem voltak, a daraboknak sem voltak bővében. Szegeden a piaristák gimnáziumában volt az első színpad, azt „komédiaháznak“, vagy „teátrumnak“ nevezték. Ezt az első színházat deszkákból és faoszlopokból ácsolták össze, de falai téglából voltak s az egyik piarista atya visszaemlékezése szerint a nézőteret igen diszes mezbe öltöztették. Színészek a tanulók voltak, akik egyforma lelkesedéssel játszották a férfi és a női szerepeket, — azonban arra gondolni sem lehet, hogy a szerepeket a színészi tehetség szerint osztották ki, mert azok részesültek előnyben, akik jobb tanulónak bizonyultak.

Nincs biztos tudomásunk arról, hogy az előadást hogyan rendezték, volt-e diszletük, korhű jelmezük, szerepeltek-e a szükséges kellékek? Valószínű, hogy diszletük nem volt, legalább is a mai értelemben vett diszletről nem beszélhetünk. Olyan színpad lehetett az, mely a görög és a középkori misztériumok színpada között áll, vagyis épített, állandó jellegű. Jelmezek sem állhattak bőségesen rendelkezésükre, mert ha elképzeljük, hogy a statisztériával együtt 60—70 szereplőt kellett öltöztetni, úgy valószínűbbnek tünik fel az, hogy úgy, mint Shakespeare színészei, ők is a koruk ruhájában játszottak. A jelmez alkalmazása a kellék színvonalán állt és csak akkor öltöttek fel egy-egy jelmezt, ha annak különös szerepe volt a darabban. Így inkább a kellékekre helyezték a súlyt,

s valószínű, hogy azt is inkább csak jelezték, s farkokat, bádög pajzsokat stb. használtak az előadásokhoz.

A darabokról sem tudunk sokat, azonban szerencsés véletlen folytán kilenc drámajáték tartalmát ismerjük a kétszáz év előtti időből.

A szegedi színészet őskora visszanyulik a XVIII. század első negyedére, amikor a piarista rend Szegeden letelepedett és nevelési módszere szerint a gimnázium növendékeivel színi előadásokat rendezett. E drámajátékok nevelő hatásuk mellett felébresztették a közönség színpártolási hajlamát s e szempontból elvesztik kizárólagos ifjúsági vagy iskolai jellegüket, amiért mint a magyar színészet megalapítását megelőző kor kulturmegnyilatkozásait kell ezeket megbecsülnünk.

A szegedi kegyesrendi gimnázium értékes könyvtárában a szegedi drámajátékokra vonatkozó nyomtatott emlék nincs, bár az előadások legtöbbször az előadást rendező tanár színlapokat nyomtatott. A színlapok a színészettörténet igen becses emlékei, melyek részletesen tájékoztatnak az előadott darabokról, az előadás helyéről, idejéről, a szereplőkről, sőt más eseményekről is. A színlap mai kialakulásáig sokféle változáson esett át. Ma a cím pontos megjelölése, a szerző, fordító, zeneszerző nevének felsorolása után a darab szerepei és emellett feltüntetve a szereplő színészek nevei következnek, ezenfelül tájékoztat még az előadás idejéről, helyéről és a helyárakról. A régi színlapokon ennyi mindent nem találhatunk, legtöbbször csak a darab címe, a szerepek megnevezése és a színészek nevei olvashatók, s többnyire egyes színészek ajánlása vagy a darab ismertetésére vonatkozó sorok. A színlapok legrégebbi formája az, amely mint a piarista-színlapok, a fősúlyt az előadott darab tartalmi ismertetésére helyezik.

A szegedi piarista drámajátékok színlapjait a Kegyesrendiek központi könyvtára őrzi Budapesten, ahová évekkel ezelőtt gyűjtötték össze az ország különböző kegyesrendi könyvtáraiból. A színlapok valamennyie egyetlen (unikum) példány. Mindössze 9 nyomtatott színlapot ismerünk a szegedi előadásokról. Ezek felkutatásában való tevékenységért Német Károly, a színlapok magyar fordításának gondozásáért

Révai József dr. tanár uraknak mondok köszönetet. A szinlapok nyolcadrét nagyságban (rendesen 18×14 cm.) készültek valamely budai nyomdában. Az első szinlapot 1729-ben *Nottenstein* János nyomdász Budán készítette; a második szinlap csonkán maradt példányából csak azt tudjuk, hogy Budán 1729-ben készült, de mivel a többi szinlapokat is *Nottenstein* nyomta, joggal következtetjük, hogy a második és a többi jelzész nélküli is az ő műhelyének munkája.

A szinlapokat az előadások sorrendjében ismergetjük:

I. *Themis rea criminis* . . .
Themis királynő bűne.

Nyolc oldalas latin szinlap, *Nottenstein* János Györgynél 1729-ben Budán készült. A darabot a szegedi városi tanács, mint a gimnázium alapítójának és patrónusának tiszteletére adták elő a költészeti és szónoklati osztályok növendékei.

A szinlap „argumentum“-a után az előadott darab tartalmát közli. Prologus után következett a 10 jelenetből (scena) álló I. felvonás: Probus hiveivel tanácskozik az előjárók választásáról. Procustes és Lajus azt hiszik, hogy a közbizalom majd őket tiszteli meg, de Calchas közbelép, s Probus részére nyeri meg a gyarmatok és városok támogatását. Probus megválasztják. Sinaldus azonban nem jóslatosságot sikert uralkodásának. Probus most Calchast nevezze ki udvari főembernek, Procustes pedig dühöng veszteségén, s rátámad Calchasra, Lajus pedig Sinaldustól visszaköveteli ősi birtokát.

Az első felvonás után közjáték (interludium) következett, de hogy magyar, vagy latin nyelven adták elő valami jelenetet arról említést nem találunk. A II. felvonás szintén 10 jelenetből áll. Procustes a császártól és Calchastól elégtételt kér. Probus ijásvetést rendez, melyen Calchas győz. A verseny után a palotába visszaindulnak, de az apródok tréfálgatása megzavarja őket. Probus aranyakat szór közéjük, s közben monogrammos gemmáját elveszti. A Lajus által indított per befejeződik s Sinaldus köteles a birtokot visszaadni. A per vesztés fél elkeseredésében öngyilkos akar lenni, akkor Menelaus tartja benne a lelket, s eközben vetélytársát láb alól

elteszi, amely esetnek tanuja Lajus apródja Gunther, aki ezt gazdájának nyomban el is árulja. Calchas cselt gyanít, s katonáinak utasításokat ad a fenyegető veszély elhárítására. Egy Praetoriánus katona az őrséget vizsgáló császári katonát feltartóztatja sőt kardot ránt ellene, nagy kavarodás keletkezik s megjelenik a császár vezéreivel, hogy az ügyet elsimítsa. Procostes Sinaldus cselekedeteit magasztalja és Menelaussal a császár ellen szövetezik a vezérekkel, amiért meg is támadják. Az apródok megtalálják gemmát, összecivakodnak annak birtokán, de Procostes azt megvásárolja tőlük. Lajust kémei értesítik, hogy a császári palota valósággal hemzseg a törvéteésektől, s rábeszéli a katonákat, hogy tegyék le a fegyvert s kövessék Procostest, cseiszövényből pedig ruhát cserél Motioval.

Ujabb közjáték után következik a 10 jelenetes III. felvonás. Calchas vadászaton szórakozik, s Menelaus meg is gyilkolhatta volna, ha kardját fel nem tartják a fagalyak. Procostes a gemma birtokában Menelaussal és Sinaldussal intrikál. Menelaus fényes öltözetét hitvány daróccal cseréli fel s így hajlandó a császárt menekülés közben legyilkolni. Procostes és Sinaldus lázításra alkalmas irást hamisítanak s a császári gemmával pecsételik meg. A falusi lakában nyaraló császárt Menelaus meg akarja ölni Calchas kardjával, de egy katona megmenti a császárt; Sinaldus megvesztegeti a katonaságot. Az intrikákkal félrevezetett császár Calchast tartja bűnösnek, s elfogatását elrendeli, Procostesnek pedig Menelaus által pénzt küld új hadsereg toborzására. A katonák elfogják a kardját kereső Calchast, Menelaus a kapott pénzt elsikkasztja, Sinaldus a hamis okiratot a palota előtt eldobja. Nagy zendülés tör ki, melynek az a vége, hogy Proburst katonái megölik.

Az utolsó jelenet után ismét „interludium“ jelzés következik, majd „epilogus“. A közjátékok a prologus és az epilogus valószínűleg a darab mythologiai címére vonatkoztak. Themis a törvényes világrend megszemélyesítője a görög mythológiában, az argumentum mely Horatiusra (Horat. Tursel. lib. 4.) hivatkozik, azt magyarázza, hogy Proburst azért ölték meg, mert a békebeli fegyelmet akarta visszaállítani. A kétségkívül erkölcsi tendenciával írt drámajáték

elég mozgalmas és sok látványosságra nyújtott alkalmat. A színlap 45 szereplő nevét örököltette meg, de felléptek még a főmegjelenetében más diákok is, sőt a városi zenekar tagjai is (his *accedunt musici, venatores et cursores*). A színlap pontosan közli a szereposztást:

Probus	Terbu Pál
Calchas	Lality István
Procostes	Heckl Jakab
Menelaus	Molnár Mihály
Sinaldus	Bátyai József
Lajus	Filger Kristóf
Jason	Kefrstein Ernő
Belintus	Gyarmathi György
Guntherus	Török György
Panopes	Kuncz Adám

A főbbi szereplők: Hegedüs Márton, Szalai András, Lovász Pál, Rusvai Márton, Kecskeméthy Ferenc, Kardos Imre, Hegyalai Márton, Apczi János, Némethi Péter, Potongyi János, Sümeghi János, Molnár István, Tapolczai Mihály, Romo András, Faragó István, Nagy Péter, Lázár Miklós, Baranyai Miklós, Mike Ferenc, Szabó Pál, Gonda Mátyás, Nyers János, Onodi János, Nagy Pál, Dományi András, Tápai József, Komáromi József, Bernai István, Lébenvi Mihály, Rácz Antal, Csapó Márton, Veress Adám, Tenedik István, Matkovicz János.

A színlap nem tájékoztat a darab szerzőjéről, azonban a gimnázium évkönyvei megörökítették a szerzőt, mely szerint az P. Thomas ab Im. Con. B. V. M., vagyis Hranák Tamás atya.

II. *Triumphus intemeritatae constientiae*

A *tiszta lelkiismeret diadala*, vagy Leo (Oroszlán) kiragadása Isteni kegyelemmel az oroszlanok torkából.

A darabot Weiss Bertalan lovassági tábornok szegedi várparancsnok, a Duna, Tisza és Maros hajózási parancsnokának tiszteletére adták elő a szintaxista és grammatista osztályok 1729-ben. A színlap nyolc oldalas, a nyomdai impresszió levágták s abból csak „Budae“ maradt fenn.

A gimnázium évkönyvei szerint a megállapítható szerző *Skultéty* Sámuel atya, a darab meséjét *Zonaras* János bizánczi történetíró munkájából vette (ita *Zonaras* de Basilio Macedone), s argumentuma szerint Basilius Macedo császár Leo fiát börtönbe veteti, mert állítólag élete ellen tört. Az apa fiát már vakítatni akarja, amikor a vendégsereg előtt a szolgáját ösztönszerűleg utánzó madár (szajkó?) „ó Leo, ó

Leo“ szavakat ismételve sóhajtotta. A madár szaván megindult vendégsereg könyörgésére a császár fiának megbocsátott.

A darab prologussal kezdődik, epilógussal végződik, s közben, mint az előző darabnál három közjátéknak is ad helyet. Az első és második felvonás 7–7, a harmadik 8 jelenetből áll.

Tartalma a következő: I. Basilius a trónöröklés kérdését tisztázza. Leo-t és Favillust ajánlják utódjának. Deceanus tanácsára választása a jogszerinti Leora esik. Leo mostohája Favilla Tiresias és Theandoros biztatására édes fiának Favillusnak akarja biztosítani a trónt és Leo-t utjából eltávolítani. A császárné bizalmasai Basilius rendelete dacára intrikálnak, amiért az uralkodó kegyét elvesztik, a császár ünnepélyesen Leo-t nevezi ki trónja örökösének. II. Favilla dühében öngyilkos akart lenni, de Tiresias és Theandoros ezt megakadályozzák, ők inkább Leo életére törnek. Az összeesküvést Camillus felfedi Leo előtt s óvatosságra inti. A két intrikus munkába kezd, hitszegő leveleket koholnak Leo nevében. A császár elhiszi a levelek valóságát s ítélelhozatalra hívja az udvart. III. Leo-t börtönbe vetik, hiába hangztatja ártatlanságát. A poroszlók munkába veszik a herceget, beismerő vallomást akarnak szállítani a módfelett örvendező császárnénak. Basilius fiának gonosz tettét szemére lobbantja, s megvakításra itéli, Leo pedig Istenhez fordul segedelemért. Csoda történik, a csillagok Leo védelmére kelnek, s a cselzővököket megtámadják, mire a király haragja ezek ellen fordul s fiának megbocsát. A Camillus hangját hallató madár szavaira ismét feléled az atyai szeretet, s Leo-t visszahelyezi méltóságába.

A tartalmi ismertetés szerint szerző a forrást csak kevéssel bővítette meg. Igen érdekes volna tudni színpadtechnikai szempontból, hogyan ábrázolták a csillagok védelmét és támadását. E darabban is felléptek a zenészek, sőt némaszemélyzet is szerepelt. A szereposztás a következő volt:

Basilius	Komáromi József (rhetor)
Favilla császárnő	Schrot Konrád
Leo	Jaudes János
Favillus	Stirpai József
Dacianus	Pechert Ádám
Xantippus	Zbrojni Mihály

Tiresias	Krepler Károly
Teander	Faragó Ferenc
Camillus	Fabri József

A többi kisserelő : Sera Gergely, Kertisz István, Dugonics György, Bátyjai Antal, Hranák Gergely, Szabó Ferenc, Szántó János, Losonc József, Szillágyi János, Telek József, Kresner Antal, Ronio Pál, Szücs Jakab, Hegedüs Máttyás, Lótos Ferenc, Vékes János, Klivinyi Imre.

Érdekesége az előadásnak, hogy (ami igen ritkán fordult elő) az alacsonyabb osztályu növendékekkel szerezelt egy szónoklati osztályba járó tanuló is.

III. *Muliebris imperii infelicitas* . . .

Das Weiber Regiment nihmt selten ein guts End.

Az asszonyuralom szerencsétlen volta.

A szinlap 16 oldalas, egy üres oldallal. A szövegnek nagy terjedeleme azért volt szükség, mert nemcsak latin, hanem német nyelven is nyomták. Az előadást *Kubrânszky* László provinciális (kegyesrendi tartományfőnök) fiszteletére rendezték, szegedi tartózkodása alkalmával. A darabot a grammatista osztály növendékei mutatták be a nyilvános színházban (in dem Szegedinerischen Gymnasio der frommen Schulen auf offentlichen Theatro vorgestellt). A gimnáziumi évkönyvek szerint a szerző *Zsigmondovics* Lipót tanár, aki tárgyát *Lips* Joest (*Lipsius* Justus) holland filologus művéből (Lib. 2. Cap. 2.) merítette.

Az argumentum (Inhalt) elmondja, hogy Ariarathis cappadociai király özvegye Laodice hat herceget megmérgezett, mert uralkodását ezzel vélte biztosítani. A hetedik legfiatalabb herceg Innocillus, Isten kegyelméből Medaeaba kerül, s miután Laodicef megölik, ő foglalja el az ősi trónt.

A darab szintén három felvonásra tagolt, az I. felvonás 7, a II. 8, a III. 11 jelenetből (Eintritt) áll. Prologus és epilogus nincs, de a felvonásközökben interludiumokat (Üntergespiel) játszottak. Tartalma a következő :

I. Laodice férje halála után a hét herceg és a mágnások támogatásával kormányoz. Charinda udvarmester tanácsára Lysander remetét (asceta) nevelőnek alkalmazzák. A királyné a nevelés ürügyével a hercegeket eltávolítja az udvartól. II. A királyfiak

szorgalmasan tanulnak, de a királyné mindjobban megnehezíti sorsukat, valamennyiük között Innocillus az első. Laodice a népet új terhekké sanyargatja, s az ellenszegülőket börtönre veti. III. A hercegek tanulás helyett játszanak, még könyveiket is elkártyázzák, de a büntetés sulya alatt jobbulásukat ígérik. Charinda meglátogatja Lysander iskoláját s amikor a hercegek szorgalmáról értesül, Laodice látogatását jelenti. A királynő a látogatás alkalmával mérgezett itallal itatja a hercegeket, csak Innocillus menekül meg Isteni segítséggel, s a nép őt emeli a trónra, miután Laodicét felkoncolják.

A tartalmi elbeszélésből ítélve a darab vajmi gyenge mű lehetett. Három felvonáson keresztül ugyszólván semmi sem történik, ami a darabot mozgatná, előre vinné. A remete feladja és elmagyarázza a leckét, a fiuk jól vagy rosszul felelnek, s aszerint dicséri, vagy korholja őket. Az évkönyvek és a szinlap szerint is 1729-ben ez volt a harmadik drámajáték-előadás, — három közül bizonyosan a leggyengébb. Egyébként a szinlap impresszioma: „Budae, typis Joannis Georgii Nottenstein MDCCLXXIX.“ A darabnak rendkívül sok szereplője volt, a névleg felsorolt 70 diákon kívül még némaszemélyzet is részt vett az előadáson. Az egyetlen női szerepet, Laodice királynét Prait Ferenc személyesítette.

IV. *Rara concordia fratrum* . . .

Testvérek között ritka az egyetértés, vagy Belame-test megöli öccse.

A négy oldalas 18×14 cm. szinlap is *Nottenstein*-nél készült, de sem évszám, sem kronosztikon, sem kaballisztikus számok nem árulják el az előadás évét. A gimnázium évkönyvei sem jegyezték fel az előadást, valószínű azonban egyéb adatokból, hogy 1730-ban tartották, amikor *Vitzmann* Bernardin és Gróf Demjén tanították azt a két alsó (syntaxista és grammatista) osztályt, melyek az előadáson szerepeltek. Az is valószínű, hogy a darab szerzője a két tanár egyike. Az előadást egyébként *Beer* Ágoston, a szegedi helyőrség parancsnoka és aradi gyógyszerész (et *Aradiensis Apothecarii*) fiztetelére rendezték.

Szerző a darab tartalmát *Spinexola* Tamás (ita

Thomas *Spinexola* in Actvarij Reliqua Poësis. Part. 9. Tit. 2.) könyvéből merítette. Argumentuma szerint: Gratinus a thebaei király ifjabb gyermeke értesül, hogy apja halála után Belametes foglalja el a trónt, mire orgyilkossal fivérért megöleti, de félelmében az erdőbe menekül. Gratinust azonban elfogják, s börtönbe vetik a testvérgyilkosságért.

E darab is három felvonásos, prologussal és epilógussal. A jelenetek száma I.: 5, II.: 5, III.: 5. Közjáték nem volt, azonban az I. és II. felvonás utolsó jelenete után kórus (Chorus primus és secundus) következett. A darab tartalmi ismertetése ez:

I. Epaminondas fiainak a szabad művészetben való nevelését Lupoldusra bizza. A király aggságára való tekintettel Belametest nevezi ki örökösének. Gratinus cselt sző, hogy a trónt örökölhesse. II. Gratinus orgyilkost fogad fel s azt Dynois kardjával Belametes megöletésére küldi. A gyilkosság után Lupoldus öngyilkos lesz. Crispus a kard nyomán Dynoist jelenti fel a királynál, de kiderül, hogy a felbujtó Gratinus, aki most a ligetekbe menekül, s remete életet akar élni, a császári katonaság azonban üzőbe veszi. III. Gratinus helyett Rhodamust fogják el, s ez elárulja Crispust, akít el is fognak s a király elé vezetnek. A király fiát és az orgyilkost két évi börtönnel sújtja. *Epilogus*: hálálkodás az előadáson megjelent közönségnek szives türelmükért.

A két kórus szorosan összefüggött a felvonással, s a szerző valószínűleg csak a nagyobb hatásért alkalmazta, bár allegorikusok voltak. Így az első: az Ármány a Flora hyblei gyönyöreiben pihenő szelidséget feltűzeli, hogy öltözzön az Irigység mezébe; — a második: a felfegyverkezett Irigység megakadályozza Justitia felékesítését.

A színlap 30 szereplő nevét örököltette meg. Belametest Beer Ernő, talán az előadással megfiztelt férfitü gyermeke játszotta.

V. *Nativitas Domini Nostri Jesu Christi* . . .

Jézus Krisztus Urunk születése.

A tanács fiszteletére a metrikusok (a két felsőbb osztály, a rhetorok és poetikusok) által előadott darab szerzője valószínűleg osztályfőnökük Parlay Lőrinc volt, akít azonban a színlap nem említ. A négy ol-

dalas szinlapot *Nottenstein* 1730-ban nyomta, s az előadás ideje Karácsonyra eshetett. Az előadáson a (városi) zenekar is játszott.

A darab tartalmát szerzője valamely régi legendából merithette. Az argumentum: „Úgy szerette Isten a világot, hogy érte egyszülött fiát adta“, János 3. könyvére hivatkozik, de a kaballisztikus számsor szerint „a főbbit a költészet jogához képest alkotta“. A szinlap első oldala még további, de ismeretlen forrásművet jelöl meg „amint a híres könyvtáblából előkerült 12 változatu versben olvasható“. A darab szerkezeti beosztása is elütő a főbbtől, gyaníthatólag a misztériumok régi tagolatlansága lebegett *Parlay* előtt. A 12 versváltozat szerint XII. inductióra oszlik a darab, s minden inductiót egy „figura“ követett. A prologus és az epilógus eseménytelen volt. A figurák egytől-egyig élőképek voltak, s a tartalmi ismertetésnél ezeket zárójelben közlöm.

1. Theseus a Labyrinthusba keveredve Ariadnet keresi. (A Limbusban siránkozó ősatyák.)
2. Tumus zsarnok uralma ellen népe panaszával Lavinia Aeneas-hoz fordul. (A pokol rabszolgaságában élő lelkek.)
3. Tysbe vágyakozó panasszal zaklatja Pyramust. (Az Egyház Jegyesét kívánja.)
4. Saturnus a lesújtott Föld vigaszául Jupitert kiszabadítja. (Isten elhátározza a Világ megváltását.)
5. Jupiter érkezését Ganymedes követül küldésével híreszteli. (A világ vigasztalódása, értesülvén az angyali üdvözlétből a Fiuisten eljövételéről.)
6. A Faunok, Sylvanusok értesülnek Jupiter égi jöveteléről s Furina károsításai miatt boszúért esdenek. (A pásztorok értesülnek a Fiuisten születéséről s Bethlehembe sietnek.)
7. A három phlaegrei testvér Jupiter uralma ellen szövetekeznek, de Ganymedes felszólítására az égből szállt Jupiter elé sietnek. (A mágusok a csillag irányítása mellett Bethlehembe sietnek.)
8. Jupitert a Faunok és Sylvanusok hódolatukkal vigasztalják, s a bűnüket bevalló phlaegrei testvérek is Jupiter hiveihez csatlakoznak. (A pásztorok és a pogányság jármát lerázó mágusok, az Ur jászolának örvendeznek.)
9. Theseus a Labyrinthusból Ariadne segítségével ki menekül. (Az ősatyák kiszabadulnak Limbusból.)
10. Aeneas Tumus megöletése után Laviniát megszabadítja és eljegyi. (A Jegyessel megbékült lelkek.)

11. Thysbe hosszas kérélésre elnyeri Pyramust. (Az Egyház elnyeri ősi üdvösségét.) 12. Tumus szelleme gyászolja a tőle elragadott Laviniát. (Tartarus kesereg, birodalma elvesztésén siránkozik.)

A darab kétségtelenül érdekes, változatos, de nem egységes, amint látjuk különböző szálakból indul, amely szálak azonban soha nem bogozódnak össze, bár tagadhatatlan, hogy a hangulatkeltési célt el lehetett érni vele. A mitológiai képek halmozása mellett nem maradhatott el az éles profilban világított bibliai képek hatása.

A színlap mindössze 12 szereplő nevét közli.

VI. *Caeca manuctio in Alexio populi . . .*

A vakvezető árva Sándorról.

A darab előadásával Podhraczy Györgyöt, a város főbíráját, Csongrád vármegye táblabíráját, tisztelték meg. A szerző Turczér Simon atya, aki az előadáson szereplő syntaxisták és grammatisták tanára, s a darab meséjét *Fulgentius* könyvéből (Fulg. I. 6. Cap. II.) merítette. A darab tartalmát itt is megörökítette a színlap, melyet 1731-ben nyomott *Nottenstein*.

Épp úgy, mint az előző darabnál, itt sem találunk felvonásokra való tagolást, a prologus és epilogus között 15 jelenet helyezkedik el, — azonban élőképek nélkül. Argumentuma: Andronicus a pontusi gyarmatok II. Emanuel konstantinápolyi császár által kinevezett helytartója, az uralkodó halála után számkivetéséből visszatér, a császár kiskoru fiát és ennek zsarnokoskodó gyámját Alexiust megöli, s a trónt elfoglalja. Részletesen közölt tartalma ez:

Prologus: Pyrrhus a fiaival kegyetlenkedő Priamust megöli. 1. Alexius, Benignus trónörökös gyámja 60000 scudo adót vet ki a Konstantinápolyiakra, mert szórakozásaira nem tudna már költeni. 2. Alexiusnak várost seprő rabszolgáival kegyetlenkednek. 3. A nép megadással igéri az új, súlyos adók fizetését. 4. Andronicus levéltárosát Hiltrandust elküldte levelével hiveihez, fogadkozva, hogy őket soha el nem hagyja. 5. A levél Alexius kezébe kerül, aki Hiltrandust elfogattja, 6. de az egy véletlen folytán kiszabadul. 7. Alexius visszatér Konstantinápolyba. 8. Philostratus praetor értesül Hiltrandus esetéről s a vezető férfiakat tanácskozássra hívja. 9. Andronicus

követének késedelme miatt nyugtalan s új levéllel Vertredust utnak indítja. 10. Landolfus a Philostratus üzenetével küldött első levelet kíváncsian nézegeti, Alexius emberei rajtacsapnak és elfojják. 11. Alexius dühében megfojtatja Philostratust, felakasztatja Hiltrandust, életfogytiglani börtönre veti Landolfust, — s a népet kegyetlenkedéssel fenyegeti, ha a kivetett adót be nem szolgáltatnák. 12. A tájékozatlan népet Vertredus az új levéllel felvilágosítja, zendülés tör ki s azonnal Andronicusért küldenek, akinek inkább alattvalói lesznek, mint Alexius uralkodó társai. 13. Alexius híveit a nép elleni kegyetlenségre tüzeli. 14. Andronicus értesül a nép helyzetéről s Konstantinápolyba siet. 15. Alexius elfogátja a nép vezéreit s elrendeli kivégeztetésüket, de a váratlanul hazatérő Andronicus megöli a zsarnokot, kiszabadítja a foglyokat, akik az örvendező néppel hűséget esküsznek neki. Epilogus: A Konstantinápolyiak géniusza örvendve üdvözli Theseust, aki rablóként sziklához láncoltatja Sisyphust.

A színlap 23 szereplő nevét közli, akik között volt a darab előadásával megtisztelt férfitanulófia Podhraczký József (Benignus).

VII. *Laurus flos prae aliis floribus diuturnissima...*

Die unter andern allardauerhafteste Lorber Blum,
oder *Die niemalen unterdruckte Heldenmüthige*
Tapferkeit...

A virágok közt legmaradandóbb a babér, vagy a sors változásait nem ismerő Mars virágzó dicsősége.

A négyoldalas negyedréti színlapot magyar és német nyelven nyomatták impressium nélkül, a kronostikon az 1731. évre utal, amikor a szereplő (oratoria facultatis) szónoklati osztály főnöke Parlay Lőrinc, akit a darab szerzőjének kell tekintenünk.

Az előadást schellendorfi Franckenberg Ferenc József báró, Warthau örökös urának, gránátos századparancsnoknak, a gimnázium bőkezű pártfogójának tiszteletére rendezték, s aki valószínűleg akkor Szegeden állomásozott.

Az argumentum ezuttal nem utal forrásműre: „ahogy a babér mindig virul, úgy marad hervadhatatlanul az egyszer szerzett hadi dicsőség, élet és

becsület". A darab felvonások nélkül, 13 jelenetből áll, prologussal, amit itt prosceniumnak nevez a szerző, (Sing=Reyhe) és epilogussal (Schluss=Red). A jelenetek (inductio, Eintritt) leírása váltakozva közli a latin és német szöveget.

Proscenium: a sarlóval felfegyverzett Hideg, Flora királyné országát pusztítja; de a babérfa sértetlenül marad. 1. Fortuna hívei között szerencsedió jutalmat osztogat. 2. Az ármány Fortuna békés birodalmába küldi az alvilági Párkát. 3. A szünidőre induló tanulóknak afelett tanácskoznak, hogyan viselkedjenek az életben. 4. Egy istenség tanácsára elhatározzák, hogy az árnyas ligeteket, s a művelt szántóföldeket keresik fel. 5. A megcsalt Niobe óva int Flora jutalmul osztogatott szerencsedióitól. 6. Fortuna diadalszeke­rén örvendezve birodalmába indul. 7. Az irigy Aropos megrövidíti a csillagász életfonalát. 8. A felfuvalkodott Tetrarcha fejről a menydörgés leüti császári koronáját. 9. A nagyrabcsült szerelem istennője Venusz elenyészik. 10. A földet körülmérő mérnököt a Párkák az örökkévalóságba hurcolják. 11. A bátor Mars örökös barátságot köt Fortunával, a Párkák iszonyatos bosszuságára. 12. A Párkák bemutatták Fortunának azok neveit, akikkel végeztek. 13. A sírból szellemek jaja zug fel, s nem csupán Fortuna álnokságát, de saját szerencsétlenségüket is okolják. Epilogus: Flora örvendezik, hogy birodalmának legszebb disze, a babér sértetlen maradt.

A színlap 13 szereplő nevét örököltette meg, akik valamennyien rhetoristák voltak. Tekintettel arra, hogy a darabban sok női szerep volt, érdemes a szereposztást lejegyezni:

Fortuna . . .	Stipsics György
Fatum . . .	Zámboy István
Mars . . .	Molnár Ferenc
Tetrarcha . . .	Zbrojny Mihály
Astrologus . . .	Trstiansky Gáspár
Geometra . . .	Kuminger Antal
Venus . . .	Doczer József
Nioba . . .	Tellek József
Bruma . . .	Benkóczy Mátyás
Flora . . .	Arnold Sebestyén
1. Párka . . .	Fülöp Mátyás
2. Párka . . .	Csöke István
3. Párka . . .	Smidelsky András

Részvettek az előadáson a zenészek is.

A darab mint irodalmi mű valószínűleg nem állná meg a helyét, de tagadhatatlan, hogy a folytonosan változó események és képek theatralis érzékre valónak.

VIII. *Vita felix sine lux, sine crux* . . .

Az élet boldogság, akár fény, akár kereszt.

A darab szerzője Parlay Lőrinc, aki többi darabjainak beosztását követve, 10 jelenetből, epilogusból és prologusból állította össze költői képzelettel allegorikus darabját, melyet a két felsőbb osztály növendékei adtak elő. A nyolcadrétű 18×14 cm. szinlapon impressium nincs, a kaballisztikus számok és kronosztron 1731-re utalnak. A szinlap nem sorolja fel a szereplőket. Argumentuma: „a jó király dolga, hogy a legtöbbet azokat halmozza el, akik uralma alatt élnek. Ezért a nagyböjton aratott diadalért ünnepet rendel Bacchus tiszteletére“.

Prologus: a taps legyőzi a szomorúságot, a győző örömmünnepet rendez és Hymen győzelmi költeményt áradoz, s ez elhatol azokhoz a sápadt szellemekhez, akik e városban mit sem adnak a szegényeknek.

1. Bibianus, aki Bacchus elsőszülött fia, a Böjttel való különös találkozása után éhesen felkeresi apját.
2. Bibianus utjában eléri Decast (Tizedfizetőt, adózót), aki eddig igen szükösen élt, de Bibianus ráveszi a könnyelmű életre s vele tart.
3. A hordón ülő italtól elgyengült Bacchust Bibianus segítségével elüzi a Böjt.
4. de Bacchus erőre kap s mivel meghátalásáért röstelli magát, elébe vezeteti Bibianust.
5. Az ifjuság, hogy Bacchus módjára viselkedhessen, erősebb borfogyasztással erejét szaporítja, majd felfegyverkezik és elszéled.
6. A Böjt hü társa, Mértékletesség társaságában szárított heringet árusít, s portékájából nem ad Bacchus csatlósainak, akik a böjti élelmet árusító kofát elragadják.
7. A kofát a mámorából ébredező Bacchus elé vezetik, aki három napi elzárásra ítéli, árút elkobozza, s győzelmének jeléül lakmározó felvonulást rendel tartani.
8. Bibianus böjtölő seregét rendbeszedve Bacchus elé vezet.
9. Bacchus hiveivel dözsol, etet-ítat, az üres edényeket Mértékletesség nyakába kötetli és a Tiszába (Tybiscum) vettet.
10. Bacchus, hogy a diadala fölött még több tapsot arasson, az Életnek még töb-

bet enged, s mivel e napon a szomoruságnak helye nincs, s a játékosoknak ez a legalkalmasabb, megengedi, hogy mindenki sip- és dobszóval mulasson. Epilogus: Erre visz mindenkit a saját élvezete.

A tartalmat illetőleg farsangi komédia, de legalább is bohókás mű előadására gondolhatunk, azonban a humort, komikus helyzeteket nem öröközték meg. A színlapon előforduló „Tiszá“-ba hajítás is valószínűleg ilyen humoros jelenet lehetett. Talán a mitológiai szereplőkön kívül a többi szereplő korabeli jelmezben játszott, s így vitték az allegóriát a valósághoz közelebb.

IX. *Virtus post funera in Milo Persa episcopo . . .*

Kitüntetés halál után, Milus perzsiai püspök által példázva.

Négyoldalas színlapját *Nottenstein* állította elő, a kabalistsztikus számok szerint 1731-ben. A szereplők syntaxista és grammatista diákok, akiknek tanára a szerző *Turczér* Simon atya volt. Az előadást *Vranovics* Tamás Csongrád vármegye hites főjegyzőjének, táblabírájának, a gimnázium bőkezű patronusának tiszteletére rendezték, mert valószínűleg ő fedezte a drámajáték előadásának költségeit.

Turczér a régi drámairási formát tartotta szem előtt, s darabját három felvonásra osztotta. Prologusa ugyan van, de epilogusra már nem télt, mert azt jegyezte fel „epilogus applaudit“, vagyis legméltóbb befejezésnek a tetszés nyilvánítást, a tapsot tartotta. Közjátékokat ő sem alkalmaz, hanem az I. és II. felvonás után kórust. A jelenetek beosztása felvonásonként hét, csak a harmadik felvonásnál 8, s a kórus helyett áll az utolsó jelenet (scena ultima). *Turczér* forrásművet is megjelöl, de azon eligazodni nem tudtam. (Ex Menoesis, Reliqua Poesis.) Az argumentumában írja: Milus perzsiai püspök, miután sok Krisztushívőt töborozott, a királyt is meg akarta győzni, de ez mint megrögzött bálványimádó, miután uralmát Cornifer (Hóhér) testvérével megosztotta, a püspököt válogatott kínzás után a Menyei Királyságba küldte, amiért a Milus által jósolt büntetést nyerték el, mert egy szarvas üzése alkalmával nem a szarvast, hanem egymást ölték meg. — A darab felépítése a részletes tartalom szerint a következő:

Prologus : A bálványimádás, mint Isten dicsősé-
sének vallását gyilkoló, villámsujtással bűnhődik. I.
Arnoldus király birodalma papjainak meghagyja, hogy
másnap alattvalói Jupiternek áldozzanak. A pogá-
nyok megtéréséért imádkozó Milust Timander kilesi.
Az áldozati ünnepen Milus imájára az Ur villám-
mal sújtja Jupiter szobrát, mindenki elmenekül, csak
Christopus marad, aki titokban keresztény s Jupiter
porbaomlásán ujong. Timander a bálvány összeom-
lásán kesergő király előtt bevádolja Milust, akinek
elfogatását elrendeli. Erről Christopus értesül és a
hirrel siet Milushoz, Milus az elfogatására rendelt
Dodiuszt a keresztény hitre téríti. (Kórus : a bálványt
ledöntő Hitet a Düh bilincsbe vereti.) II. A király
a térítésről értesülve új embereket küld Milus elfo-
gatására. Christopus önfeláldozóan ruhát cserél Milus-
sal, hogy az elmenekülhessen. El is fogják a jóba-
rátot s a király elé viszik. Christopus a börtönben
megtéríti a foglyokat, akiket Milus ki akar szabadí-
tani. Milus amikor értesül barátjának halálos ítéleté-
ről, a ruhákat visszacseréli s a foglyokat kiszabadítja.
(Kórus : a sóhajtozó és bilincsbe vert Hitet a Gond-
viselés a bálványimádás trónjára ülteti.) III. Timan-
der félelmében elárulja Milust, de rajta veszt, mert
a király őt és az egész őrseget börtönre veti. A ha-
látra ítélteteket az angyalok kara vigasztalja. A hóhé-
rok is hallják a csodát, Jupiter bukását is látták,
megesküsznek, hogy inkább az Urat szolgálják.
Amikor a hóhérok ellenszegülnek, a király fivérével
kitépeti Milus nyelvét, szeméit kioltatja, kezeit kite-
kerti, s nem förödve Milus jóslatával, mely szerint
a király és fivére egymást nyilazzák le, a püspököt
lenyilaztatja, a többi kerékbe törefti és keresztre feszít-
teti. Christopus szívesen szenved a börtönt az Igaz
Hitért. A királyi testvérek vadászni mennek, a jóslat
beteljesül, véletlenül egymást nyilazzák le, s az udvar
látva a jóslat teljesülését áttér a Krisztusi hitre, s a
bálványok ledöntésére indul. Epilogus : A ledöntött
bálványok helyett keresztet emelnek, melyeket a
szabadságát visszanyert Christopus áld meg.

A színlap a darab 29 szereplőjének nevét öröki-
tette meg.

A piaristák szegedi drámajátékairól több színlapot
nem ismerünk, holott valószínű, hogy későbbi alká-

lommal, (mint az új színház felavatása) ilyeneket készítették. Szegeden még nyomda nem volt, de ez eddig sem volt akadálya a színlapok nyomtatásának. Valószínű, hogy idővel még előkerülnek a ma még lappangó föbbi nyomtatványok.

A színlapokon közölt tartalmi ismertetések egybevetéséből azt látjuk, hogy a drámajátékok szerzői tárgyukat az ókor történelméből, vagy a mitológiából vették. Lehetőleg arra törekedtek, hogy az előadásnak ismeretterjesztő és erkölcsnemesítő hatása legyen. A bűnözők bűnhődése, az erkölcs dicsőítése és diadala az általános cél, amelyet lehetőség szerint a cselekménnyel igazoltak, s ha ez némelykor nem sikerült, kórossal, élőképpel, epilogussal pótolták a hiányt.

A darabok tagolása, vagy tagolatlansága valami kialakult rendszert enged sejtetni, mely azt hiszem az volt, hogy a tanításra szánt drámajátékokat a poetika szabályai szerint írták, míg a csupán szórakoztató jellegű művek írásánál a szerzőt nem kötötte semmiféle forma. Ilyenek lehettek a piaristák játékrendjében sűrűn előforduló föbbi farsangi és nagyobbíti játékok is.

Nem állíthatjuk, hogy a 200 év előtti darabok irodalmi értéket képviseltek, mert a legtöbbször a valamely ismert kuffőben részletesebben megírt történetet éppen csak párbeszédekre szakgatták, jelenetekre fördelték, felvonásokra vagdalták s ezzel a drámaíró tevékenysége már ki is merült. A szerző célja nem is az volt, hogy örök életű irodalmi remekeket alkosson. Az oktatási cél az volt, hogy a növendékek a latin nyelvben és a szavalásban való jártasságukat nyilvánosság előtt bemutassák. Kellott azonban még valami előttünk ismeretlen szokásnak, vagy rendeletnek lenni, amely azt a kötelezettséget róta a tanárra, hogy minden tanár az általa vezetett osztály részére maga írja az előadandó darabot. A tény az, sosem fordult elő, hogy évek mulva ugyanazt a darabot, melyet már egyszer előadtak, ismét elővegyék, vagy hogy más tanár darabját, vagy éppen más intézet tanárának darabját adták volna elő. (Lásd Lugosi: A piaristák szegedi drámajátékai.) Ez az oka annak, hogy amikor klasszikus szerzők darabjait előadják, a tanár kötelességszerűen átdolgozza a

darabot s akárhányszor azt a darabot előadják mindig más és más atya dolgozza át.

A szerző legnagyobb tevékenysége az volt, hogy az ifjúság az előadott műből valamelyes erkölcsi tanúságot merítsen s e cél elérése végett minden rendelkezésre álló eszközt felhasználta. A legtöbbször az erkölcsi tanulság csak allegorikus elemek beszövéssel sikerült, amiért a legtöbb drámajátékban a sorsnak és a véletlennek igen nagy és jelentős szerep jutott. A legtöbb darab tulajdonképpen nem is drámai mű, csupán epikus kerete iskolai gyakorlatoknak. Az ismertetett III. mű elejétől végig 7 diák szorgalmas leckegyakorlata, a tanár feladja a leckét, a tanulók bemagolják, a tanár kikérdezi őket és jutalmaz, vagy büntet érdemük szerint. Nem hiszem, hogy a nagyközönség az ilyenfajta előadásokat kedvelte, de még kevésbé, hogy a tanulók valami nagy örömmel játszottak volna abban.

A darabok címe legtöbbször allegorikus, vagy tendenciát mutató cím, a kor izlése szerinti.

A szegedi piarista atyák értékes működésének egyik legbecsesebbje a drámajátékok meghonosítása, amely nemcsak nyilvános szerepléshez szoktatta az ifjúságot, hanem megteremtette azt a nemzedéket, amely az iskola padjaiból kikerülve, a színházi kultúrát kedvelte és támogatta.

200 év előtt még nagy esemény volt egy előadás, a városnak ünnepe s jelentősége minden tekintetben oly nagy, hogy azt a mai szemmel nem is láthatjuk a maga valójában. Ne a régi kor és a kezdet naivitását lássuk a piarista drámajátékokban, hanem azt a magot, amely jó földben, a jó szegedi talajban dus lombu virágos fává erősödött.

